

О. П. Баранов,

заступник Голови Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту, полковник, аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою, Національна академія державного управління при Президентові України

Взаємодія – практична складова стратегічних і тактичних відносин Державної спеціальної служби транспорту з іншими суб'єктами системи національної безпеки держави

У статті здійснено науково-теоретичне обґрунтування положень взаємодії воєнної організації держави в системі національної безпеки в контексті досягнення ключових принципів побудови ефективної взаємодії Державної спеціальної служби транспорту із силами забезпечення національної безпеки. Визначено методологічні засади концепції взаємодії як однієї зі складових національної безпеки України, а також найважливіші засади діяльності суб'єктів національної безпеки. На підставі методу абстрагування і узагальнення встановлено зміст складових механізму забезпечення взаємодії між Державною спеціальною службою транспорту і силами забезпечення національної безпеки, сформульовано пропозиції щодо його вдосконалення. Досліджено практичні складові стратегічних і тактичних відносин Державної спеціальної служби транспорту з іншими суб'єктами системи національної безпеки держави під час спільного виконання бойових завдань.

Ключові слова: Державна спеціальна служба транспорту, національна безпека, взаємодія, суб'єкти взаємодії, фактори взаємодії.

The article is sanctified to the theoretical ground of positions of cooperation of military organization of the state in the system of national safety in the context of achievement of key principles of construction of effective cooperation of Government special service of transport with forces of providing of national safety. Methodological principles of conception of cooperation are certain as one of constituents of national safety of Ukraine, and also basic principles of activity of subjects of national safety. On

the basis of method of abstracting and узагальнення maintenance of constituents of mechanism of providing of cooperation is set between Government special service of transport and forces of providing of national safety, сформульовано suggestion in relation to his improvement. The practical constituents of strategic and tactical relations of Government special service of transport are investigational with other subjects of the system of national safety of the state during general implementation of combat missions.

Key words: State Special Transport Service, national security, interaction, subjects interaction, interaction factors.

В статье осуществлено научно-теоретическое обоснование положений взаимодействия военной организации государства в системе национальной безопасности в контексте достижения ключевых принципов построения эффективного взаимодействия Государственной специальной службы транспорта с силами обеспечения национальной безопасности. Определены методологические основы концепции взаимодействия как одной из составляющих национальной безопасности Украины, а также важнейшие принципы деятельности субъектов национальной безопасности. На основании метода абстрагирования и обобщения установлено содержание составляющих механизма обеспечения взаимодействия между Государственной специальной службой транспорта и силами обеспечения национальной безопасности, сформулированы предложения по его усовершенствованию. Исследованы практические составляющие стратегических и тактических отношений Государственной специальной службы транспорта с другими субъектами системы национальной безопасности государства во время совместного выполнения боевых задач.

Ключевые слова: Государственная специальная служба транспорта, национальная безопасность, взаимодействие, субъекты взаимодействия, факторы взаимодействия.

Постановка проблеми. Непередбачена зміна розміщення сил на міжнародній арені, ведення силовими структурами антитерористичної операції на сході країни і паралельне реформування суб'єктів національної безпеки, спрямовані на кількісні та якісні зміни в їх складі, зумовили необхідність пошуку нових напрямів підвищення ефективності дій воєнної

організації держави. У цих умовах одним із найбільш раціональних шляхів підвищення ефективності функціонування силових структур держави є вдосконалювання організації взаємодії її складових на всіх рівнях – від стратегічного до тактичного. На сьогодні в контексті досягнення ключових принципів ефективної взаємодії між силовими структурами воєнної організації держави і Державної спеціальної служби транспорту важливим науково-практичним результатом має стати узгоджена за місцем, часом і закріплена в законодавстві їх спільна діяльність, спрямована на забезпечення національної безпеки особистості, суспільства і держави України.

Аналіз останніх публікацій. Для науково-теоретичного обґрунтування питань взаємодії Державної спеціальної служби транспорту із силами і засобами воєнної організації держави в системі національної безпеки потрібно передусім проаналізувати наявні теоретичні та методичні здобутки сучасної воєнної науки у цій галузі. Слід зазначити, що проблематика щодо методів у сфері модернізації державного управління та взаємодії органів державного управління тісно пов'язана із складовими національної безпеки, а саме із силами забезпечення національної безпеки, і стала предметом наукових пошуків таких дослідників, як: О.С.Бодрук [2], К.О.Вашенко [5], Ю.В.Ковбасюк [5], М.М.Литвин [3], Ю.П.Сурмін [5] та ін. Разом із тим через складність та багатоаспектність системи державного управління питання вибору та застосування згаданих методів в окремих його сферах, у тому числі стосовно національної безпеки між державними органами управління та силами забезпечення національної безпеки, потребує подальшого наукового опрацювання. Це стосується і методів взаємодії Державної спеціальної служби України з іншими суб'єктами національної безпеки, які не знайшли належного теоретичного обґрунтування в механізмі держави.

Загальнотеоретичною основою для розгляду досліджуваної проблеми є наукові праці В.В.Барвиненка [1], В.Ю.Мікрюкова [4], Г.П.Ситника [7], В.Тютюнника [8], І.О.Шаповалової [9], О.В.Шевченка [10] та ін. Проте в працях названих дослідників з'ясовано лише окремі аспекти взаємодії суб'єктів діяльності

воєнної організації або ж охарактеризовано їх у рамках вивчення більш загальних чи суміжних суспільних відносин. Методологічні засади концепції взаємодії у цих працях були орієнтовані на розгляд прикладних аспектів взаємодії проблем, що є предметом дослідження таких наукових дисциплін, як теорія управління військами, теорія військового мистецтва та ін. [1]. Однак система методів та способів взаємодії різних силових структур при спільному вирішенні завдань із забезпечення безпеки держави виходить за межі цих дисциплін. Зауважимо, що питання значущості взаємодії різнорідних сил під час спільного виконання бойових завдань, у тому числі при проведенні антитерористичної операції на сході країни, потребує більш глибокого дослідження її сутності і змісту. Стає очевидною необхідність створення окремої теорії взаємодії різнорідних сил національної безпеки. Однією з важливих проблем, яку при цьому необхідно вирішити, є розроблення засад (моделі) взаємодії Державної спеціальної служби транспорту з іншими силовими структурами воєнної організації держави при виконанні завдань технічного прикриття об'єктів транспортної системи як у мирний час, так і в особливий період.

Формулювання цілей статті. Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування положень взаємодії воєнної організації держави з Державною спеціальною службою транспорту з метою підвищення ефективності їх бойової діяльності, спираючись на характеристику викликів і загроз.

Вклад основного матеріалу. Вибір шляхів, засобів і способів забезпечення національної безпеки зумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру й масштабам загроз національним інтересам. Щодо системи забезпечення національної безпеки України, то її стан є незадовільним. Це пояснюється багатьма причинами, зокрема: розбалансованістю і незавершеністю системних реформ у сфері безпеки та оборони; зниженням боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань; відсутністю чіткої взаємодії між державними органами управління і силами забезпечення національної безпеки та ін. [3].

Комплексний аналіз цих причин показав, що за наявності вказаних негативних факторів щодо стану національної безпеки держави одним із найбільш раціональних шляхів підвищення ефективності функціонування воєнної організації держави видається вдосконалювання взаємодії її складників на всіх рівнях – від стратегічного до тактичного. Підвищення значущості взаємодії різнорідних сил у виконанні службово-бойових завдань потребує більш глибокого дослідження її сутності і змісту. Тому взаємодію військових формувань варто розглядати і як категорію воєнного мистецтва, і як категорію воєнної теорії та практики. Як показує досвід, набутий у процесі проведення антитерористичної операції, вирішення у складних сучасних умовах бойових завдань розрізненими угрупованнями військ (сил) стає неможливим через низьку ефективність неузгоджених бойових дій та змушує координувати дії військ у всіх ланках управління. Загально визнаним є положення про те, що перемога в будь-якому військовому конфлікті може бути досягнута лише об'єднаними зусиллями всіх видів Збройних сил (ЗС) та інших силових структур держави. Сьогодні жоден бій, жодна операція не можуть вестися самостійно яким-небудь одним родом військ, чи видом ЗС. Взаємодія як форма об'єднання зусиль різних видів ЗС і родів військ, інших силових структур є традиційною відмітною рисою сучасного воєнного мистецтва. Нинішній етап у розвитку теорії і практики взаємодії військ характеризується організацією взаємодії із принципово новими елементами оперативної побудови військ, що значно відрізняються вирішуваними завданнями, глибиною впливу, сферою застосування.

За визначенням В.Ю.Мікрюкова, взаємодія являє собою систему відносин, що змінюються між взаємозалежними елементами, сутністю якої є обмінний процес [4]. З таким визначенням можна погодитися. Дійсно, в основу взаємодії покладено саме обмінний процес, тобто процес взаємної витрати власних ресурсів в інтересах взаємодіючої сторони з метою підвищення ефективності вирішення власного бойового (службово-бойового) завдання. Разом з тим взаємодія передбачає досягнення цілком певної загальної мети дій та визначається як

погоджені дії військ (сил), а також взаємний вплив їх спільних дій на досягнення мети операції (бою, удару, битви) [4].

Таке тлумачення має методологічний недолік, який полягає в тому, що припускається існування лише єдиної, загальної мети дій. У такому разі це не взаємодія, а лише спільне виконання єдиного бойового завдання. Цей процес повинен скеровувати один орган управління. Інша річ, що через складність і багатофакторність процесу управління орган управління не справляється зі своїм завданням у повному обсязі і тому вимушений організувати взаємодію такого роду: узгодженням самостійних дій на більш низькому рівні ієрархії системи. Прикладом цього може бути координація обміну ресурсами, внаслідок чого виникає так звана емерджентна (системна) якість: підвищується ефективність бойових дій, що мають єдину мету, так само як і живучість системи порівняно із самостійними незалежними діями кожного окремого елемента системи [3]. Саме тому взаємодія за сформульованими вище визначеннями не може бути односторонньою. Якщо ж дві структури мають однакове завдання, але їх діями незалежно керують різні органи управління, це означає, що завдання сплановане невдало або існуюча організаційна структура не відповідає принципу централізації управління.

Таким чином, взаємодію сил неможливо розглядати в аспекті тільки погодження дії військ (сил) для досягнення загальної мети операції. Потрібно розрізняти взаємні дії (взаємодію) і спільні дії [3; 4]. Специфічні закономірності взаємодії, ґрунтуючись на основних законах війни і збройної боротьби, відображають найбільш істотні відношення різних аспектів підготовки і ведення воєнних дій різнорідними силами та засобами.

Визначаються такі закономірності взаємодії військ:

– залежність організаційних форм взаємодії від структури Збройних сил і призначення взаємодіючих військ;

– залежність ефективності спільних дій військ від часу, що потребує їх організація, та обсягу використовуваної при цьому інформації;

– залежність організації взаємодії військ від характеру і складності збройної боротьби;

– залежність ефективності спільних дій військ від ефективності управління взаємодіючими військами;

– залежність ефективності спільних дій військ від ступеня розробленості теоретичних основ взаємодії [9].

Саме тому управління взаємодією принципово відрізняється від управління боєм. Управління боєм передбачає: збирання і обробку інформації під час бою щодо обстановки; вироблення і прийняття рішення; доведення рішення до підлеглих; контроль за його виконанням. Взаємодія організовується і налагоджується заздалегідь. Плани взаємодії, узгоджені командирами взаємодіючих формувань і затверджені вищестоящим командиром, є, по суті, бойовим наказом. Під час бою їх можна скасувати, але змінити доволі складно. Це означає, що управління взаємодією підлеглих сил у бою полягає лише в контролі за правильністю його здійснення.

Отже, можна сформулювати таке визначення взаємодії військ (сил), правоохоронних органів та інших силових структур воєнної організації держави. Взаємодія – це заздалегідь погоджені дії взаємодіючих суб'єктів за місцем, метою, порядком і часом, сигналами та способами взаємного оповіщення для найбільш ефективного використання сил і засобів під час виконання поставлених завдань [1; 8; 9]. Це визначення не претендує на повноту й завершеність і наводиться у статті як альтернативне.

Під інноваційною моделлю взаємодії Державної спеціальної служби транспорту з іншими силами і засобами національної безпеки держави слід розуміти її адекватний опис (структуру, функції суб'єктів, напрями і способи взаємодії), що зберігає головні ознаки реального процесу взаємодії та відображає його найбільш суттєві властивості.

Ключовими принципами побудови ефективної взаємодії Державної спеціальної служби транспорту в системі забезпечення національної безпеки мають стати: законність; централізованість управління; відповідальність суб'єкта за прийняті рішення; оперативне взаємне інформування і

узгодженість дій сил щодо забезпечення національної безпеки; комплексний і системний підхід до використання сил і засобів; постійна готовність до вжиття заходів будь-якої інтенсивності виходячи з принципу достатності з метою реалізації національних інтересів; постійне підтримання високого рівня професіоналізму структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту в забезпеченні національної безпеки, відповідності вимог до якості їх підготовки міжнародним стандартам у цій сфері; раціональна дислокація структурних підрозділів з урахуванням потенційної небезпечності об'єктів і територій; пріоритетне вжиття заходів щодо запобігання виникненню та ескалації безпекогенних чинників; соціальна захищеність суб'єкта.

На характер, форми та механізми організації взаємодії суттєво впливають різноманітні за природою фактори, враховувати які особливо важливо на етапах планування комплексного (у складі об'єднаних сил) або спільного використання сил і засобів взаємодіючих сторін [7].

До основних факторів слід віднести такі:

- організаційно-правові основи застосування Державної спеціальної служби транспорту спільно із силами національної безпеки;

- режим спільного виконання завдань (мирний час, воєнний стан, надзвичайний стан, особливий період, режим надзвичайної екологічної ситуації);

- природно-географічні умови у районах спільного виконання завдань;

- рівень складності завдань, що виконуються;

- організаційно-штатні можливості структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту та взаємодіючих структур (кількісний склад частин та підрозділів, озброєння, техніки, спеціальної техніки);

- наявність і рівень відпрацювання планів взаємодії чи спільного використання сил і засобів;

- наявність і надійність функціонування засобів управління, передачі інформації, прихованого управління силами та засобами;

– рівень організації інформаційного обміну між суб'єктами взаємодії;

– рівень ресурсного (матеріально-технічного) забезпечення суб'єктів взаємодії і можливості відновлення витрачених ресурсів;

– рівень навченості органів управління, підпорядкованих сил для спільного виконання завдань.

Спираючись на характеристику викликів і загроз національній безпеці України, пріоритетом держави у сферах безпеки та оборони силам оборони визначено завдання і спектр можливих ситуацій, у яких будуть застосовуватися (залучатися) сили складових сектору безпеки і оборони на довго-, середньо- та короткострокову перспективу. Ці ситуації об'єднані сценаріями: збройна агресія проти України; терористичні акти проти України; втручання у внутрішні справи України з боку інших держав; внутрішня нестабільність; порушення державного кордону України; активізація організованої злочинності, в тому числі міжнародної; участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки; захист життя громадян України і державної власності за кордоном; надання військової допомоги Україною іншим державам у рамках дво- та багатосторонніх угод; ситуації техногенного характеру на транспорті і транспортній інфраструктурі тощо [1; 9; 10].

Маючи основні прогнозовані сценарії загроз національній безпеці, держави можуть у подальшому визначити спільні, специфічні форми та способи взаємодії Державної спеціальної служби транспорту разом з іншими суб'єктами національної безпеки.

1. У повсякденній діяльності у сфері:

– обміну інформацією;

– участі у спільних нарадах, конференціях з питань національної та міжнародної безпеки на прикордонних територіях;

– спільного вироблення рекомендацій і пропозицій з проблем національної безпеки з подальшим їх закріпленням у національному законодавстві;

– розроблення Плану взаємодії щодо підготовки та ведення територіальної оборони.

2. В особливий період і в умовах надзвичайного стану взаємодія у сфері оборони здійснюється з метою організації:

– вжиття заходів щодо забезпечення правового режиму надзвичайного та воєнного стану, надання допомоги центральним органам виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям;

– технічного прикриття, відбудови, встановлення загороджень на об'єктах національної транспортної системи України для забезпечення діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;

– спільного патрулювання і охорони важливих транспортних комунікацій об'єктів національної транспортної системи України;

– участі у проведенні спільних контрдиверсійних спеціальних операцій (СО) на об'єктах транспортної системи;

– охорони об'єктів національної транспортної системи України.

3. У разі збройної агресії, терористичних актів проти України взаємодія здійснюється з метою організації:

– вжиття заходів, пов'язаних з використанням об'єктів національної транспортної системи України;

– розмінування вибухонебезпечних предметів на об'єктах національної транспортної системи України із залученням у разі необхідності підрозділів Збройних Сил України;

– вжиття заходів щодо територіальної оборони, а також щодо дотримання правового режиму воєнного та надзвичайного стану;

– охорони об'єктів національної транспортної системи України.

4. Під час надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру взаємодія здійснюється з метою організації ліквідації наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха на транспортних комунікаціях, проведення в разі необхідності аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт

у небезпечних районах унаслідок надзвичайних ситуацій техногенного, природного та екологічного характеру [3; 10].

Висновки. Узагальнюючи практичні специфічні закономірності взаємодії Державної спеціальної служби транспорту із силами забезпечення національної безпеки, а також результати наукових розробок у цій сфері, можна зробити такі висновки.

По-перше, ефективними формами взаємодії Державної спеціальної служби транспорту із силами забезпечення національної безпеки можуть бути: спільний аналіз обстановки; спільне планування різних дій і заходів; взаємне використання сил і засобів; взаємне інформування зацікавлених суб'єктів; створення та функціонування спільних органів управління, оперативних груп, груп бойового порядку та ін.; обмін оперативно-тактичним досвідом; вжиття спільних превентивних заходів і т. ін.

По-друге, до основних методів взаємодії належать: узгодження; співвідлеглість; координація; встановлення доцільного співвідношення між спільними діями. Це може реалізовуватися, зокрема, у вигляді створення спільних командних пунктів, оперативних груп, підрозділів тощо; детальної спільної розробки алгоритму способів виконання завдань і їх спільного контролю, в тому числі під час виконання бойових завдань, а також командно-штабних (тактико-спеціальних) тренувань, проведення навчань із силами і засобами різної відомчої належності, багатоваріантного вирішення різних ситуативних завдань.

По-третє, взаємодія здійснюється на різних рівнях: міждержавному, міжвідомчому, внутрішньовідомчому, міжособистісному та ін. Залежно від правового режиму в державі визначають форми і способи взаємодії, які доцільно визначити за ступенем участі сил безпеки та умов виконання завдань. Спираючись на характеристику викликів і загроз національній безпеці України, пріоритетними визначено завдання силам оборони та спектр можливих ситуацій, у яких застосовуватимуться (залучатимуться) сили складових сектору безпеки і оборони на довго-, середньо- та короткострокову

перспективу, а також тактичну, оперативну та стратегічну взаємодію, тобто багатоваріантну.

По-четверте, до взаємодії висуваються такі вимоги:

а) безперервність – одна з основних вимог при її організації і здійсненні, яка досягається шляхом забезпечення постійної узгодженості дій протягом усього часу виконання завдань;

б) гнучкість – полягає в можливості своєчасного коригування відповідних бойових завдань унаслідок зміни оперативної обстановки;

в) цілеспрямованість та активність – полягають у наполегливому та рішучому вжитті заходів щодо узгодження дій Державної спеціальної служби транспорту з іншими суб'єктами, спрямованих на виконання головних завдань;

г) прихованість – забезпечується надійним взаємним захистом інформації, отриманої відповідними суб'єктами, обмеженням кола організацій та осіб, що мають до неї доступ.

По-п'яте, належний рівень взаємодії досягається шляхом: взаємного знання покладених на взаємодіючих суб'єктів законодавством завдань, можливостей, їх з'ясування і узгодження різних варіантів дій; систематичного уточнення змісту взаємодії; організації та підтримання безперервного зв'язку та постійного взаємного обміну інформацією про обстановку; створення єдиної системи оповіщення і зв'язку; чітко налагоджених та постійно підтримуваних контактів між командуванням взаємодіючих суб'єктів та їх органів управління; належного контролю за дотриманням установленого порядку узгоджених дій.

Таким чином, сутність ефективної взаємодії Державної спеціальної служби транспорту із силами національної безпеки полягає в таких, що базуються на належній нормативно-правовій регламентації, узгоджених на всіх рівнях діях і заходах взаємодіючих суб'єктів під час виконання відповідних завдань. Взаємодія вказаних сил має обов'язково здійснюватися на якісних нормативно-правових засадах, оскільки її надмірна зарегламентованість перетворюється на перешкоду, що часто призводить до негативних наслідків.

Перспективи подальших досліджень. Указаний спектр взаємодії Державної спеціальної служби транспорту з іншими суб'єктами національної безпеки держави потребує подальшого наукового супроводу і моніторингу. Взаємодію сил забезпечення національної безпеки варто розглядати як категорію військового мистецтва і як категорію військової теорії і практики у взаємодії з органами державної влади. Заслуговує, зокрема, на увагу питання дослідження прийняття Концепції взаємодії сил забезпечення національної безпеки на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. *Барвиненко В. В.* Еще раз о сущности и содержании взаимодействия войск (сил) / В. В. Барвиненко // Там же. – 1991. – № 10. – С. 19–21.
2. *Бодрук О. С.* Структура военной безопасности: национальный та міжнародний аспекти / О. С. Бодрук. – К. : НІМБ, 2001. – С. 300.
3. *Литвин М. М.* Теоретичні та організаційні засади взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими відомствами воєнної організації щодо вирішення завдань охорони Державного кордону України / М. М. Литвин // Честь і закон. – 2004. – № 2 (спец. вип.). – С. 3–7.
4. *Микрюков В. Ю.* Теория взаимодействия войск / В. Ю. Микрюков. – М. : Вузов. кн., 2002. – 240 с.
5. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2013. – 120 с.
6. Про стратегію національної безпеки України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 22 черв. 2012 р. № 389/2012. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007_5
7. *Ситник Г. П.* Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник / Г. П. Ситник. – К. : НАДУ, 2012. – С. 70, 130–140, 192–197, 544.

8. *Тютюнник В.* Україна знову перед вибором: антитерористична операція чи надзвичайний стан або військовий стан? [Електронний ресурс] / В. Тютюнник, В. Горовенко. – Режим доступу : <http://www.defense-ua.com/rus/hotnews/id=41928>

9. *Шаповалова І. О.* Взаємодія суб'єктів службово-бойової діяльності в умовах надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру / І. О. Шаповалова // Кримськ. юрид. вісн. – 2009. – Вип. 3 (7). – С. 194–200.

10. *Шевченко О. В.* Взаємодія Служби безпеки України з правоохоронними та іншими державними органами: постановка проблеми / О. В. Шевченко : матеріали конф., м. Харків, 27 листоп. 2012 р. – Х. : Акад. внутр. військ МВС України, 2012. – С. 50–54.